

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם

הקדמת העורך

המאמר שלפנינו מבאר שני מושגים חשובים מאד בתורת החסידות: "אור הסובב" ו"אור הממלא". מושגים אלו נידונים לרוב בתורת החסידות בהקשרים שונים. במאמר זה הם נידונים ביחס ליום השבת ולמשכן וכן ביחס לתורה ומצוות.

השאלות:

- א. למה נסמכה פרשת שבת למלאכת המשכן?
- ב. מדוע בפ' תרומה, כאשר הקב"ה מצוה את משה אודות המשכן, נאמר תחילה מלאכת כלי המשכן (מנורה ושולחן), ואח"כ מלאכת המשכן עצמו (היריעות) ואח"כ (בסיום הכל, בפ' כי תשא) – "אך את שבתותי תשמורו". ואילו בציווי משה רבינו לישראל בפרשתינו, הפך הסדר, שאמר להם תחלה שמירת שבת, ואח"כ מלאכת המשכן ואח"כ הכלים?

אני ה' לא שנית

במאמר הקודם (פ' כי תשא), ביארנו את משמעות המילים "אני ה' לא שנית" – שאין בו ית' שום שינוי. כי כל העולמות הם רק הארה ממנו ית', אבל הוא עצמו אין בו שום שינוי, והוא קודם שנברא העולם ואחר שנברא העולם בשוה. ה' ית' הוא ה"מאור", ובמאור לא שייך שינוי. השינוי הוא רק בהארה היוצאת מן המאור. והארה זו היא מידת מלכותו. כל העולמות מתהווים וחיים מבחי' מלכותו "מלכותך מלכות כל העולמים" כלומר שמזה שהוא מלך עליהם מזה עצמם הם חיים. וזהו "ישתבח שמך לעד מלכנו", שההארה הנקראת "שמו" מתפשטת "לעד" כלומר לזמן ומקום העולם. אבל עצמותו ומהותו הרי "לית מחשבה תפיסה ביה כלל". עיי"ש.

וכאן יש להבהיר – כאשר אנו משתמשים בביטוי "אור", אין הכוונה לאור גשמי. ובמידה מסויימת אף לא לאור רוחני. גם מחשבתו של האדם נקראת בחסידות "אור" לגבי עצמותו של האדם, שכן הביטוי "אור" משמש בחסידות לבטא גילוי ההעלם ברמה הרוחנית. (גם הביטוי "דיבור" משמש בחסידות לבטא גילוי ההעלם, כשם שהדיבור מגלה לזולת מה שבמחשבתו הנעלמת של הדובר. אם כי, דיבור מבטא גילוי ברבדים נמוכים יותר, ואילו "אור" מבטא גילוי ההעלם ברבדים רוחניים יותר).

סובב וממלא

האור האלוקי הנמשך לעולם ממדת מלכותו ית', נמשך בב' אופנים:

- א. אור ה' "סובב כל עלמין" – זהו עיקר האור הנקרא גם "אור אין סוף" שאין העולם יכל להכילו כלל. ולכן אור זה סובב ומקיף על העולמות. כמו אור השמש המאיר לארץ ולדרים עליה, אין האור הזה מתלבש בתוכיותם של הנבראים אלא מקיף אותם. ומאידך, הרי עיקר קיום העולם תלוי באור השמש. גם אם ישנם עננים המסתירים את אור השמש מן הנבראים, הרי אין זה פועל כל שינוי בשמש עצמה. כך גם אור אין סוף המקיף את כל העולמות. הגם שאינו חודר ומתלבש בעולמות להחיותם, מכל מקום הוא עיקר חיותם. ואף על פי כן, אין התהוות וקיום העולם פועלים כל שינוי בעצמותו ית'.
- ב. אור ה' "ממלא כל עלמין" – אור הנובע מאור הסובב כל עלמין ע"י צמצום רב ועצום ומתלבש בתוך העולמות להחיותם.

תורה ומצות – אור הממלא ואור הסובב

ע"י קיום המצות ממשיכים את אור ה' "סובב". המצות ממשיכות את התענוג האלוקי במידת מלכותו. שכן כאשר אדם מקיים את מצות המלך הרי בכך הוא מראה שהוא מקבל את מלכותו של המלך. כך מסביר רש"י את הפסוקים בדין עולת בקר (הקרבת הראשון בפרשת ויקרא): "עֲלֵה אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לָהּ" - "ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני". וכן לעיל בפ' תצוה בקרבנות שבעת ימי המילואים, שנאמר שם (בהקרבת האילים) "ריח ניחוח", פרש"י "ריח ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני". אמנם גם באור הסובב יש דרגות, וההמשכות הם בהתאם למצוה. כך למשל, כאשר יהודי מניח תפילין, ממשיך עליו אור "ד' מוחין עליונים" (אור נעלה שמקיף את מוחו של המניח תפילין). וכשמתעטף בטלית ממשיך עליו עול מלכותו ית'. ועד"ז ע"י כל המצות כולן נמשך מבחי' מלכותו ית' בבחי' מקיף על הנפש. ונקראו המצות איברים כמו עד"מ באברי הגוף כאשר יאחז את חבירו באחד מאיבריו ביד או ברגל יוכל להמשיך אליו כל גוף האדם על ידי שאוחזו באחד מאיבריו. כך על דרך משל בענין המצות שנק' רמ"ח אברים דמלכא, שע"י קיום כל מצוה ממשיך עליו אור א"ס ב"ה. ולכן נמשלו המצות ליריעות המשכן המקיפים את המשכן ומאפשרים את קיומו ועבודת ה' המתבצעת בתוכו.

על ידי לימוד התורה ממשיכים אור ה' "ממלא כל עלמין". כי התורה נתפסת בתוך שכלו של האדם וממלאה אותו בחכמה. כמו שכתוב "ותורתך בתוך מעי". כפי שיתבאר בהמשך.

שבת קודש

אך קודם שנבאר את ענין התורה, יש קודם לבאר את ענינה של השבת: חז"ל אומרים כי בשבת מקבל האדם "נשמה יתרה". ישנם כמה פירושים במהותה של נשמה יתרה זו, אך בתורת החסידות מבואר כי זוהי תוספת הארה אלוקית על נפשו הקיימת. וכאן יש לשאול: מה טעם יש בנשמה יתרה זו – והלא אין נרגש בנפש האדם בשבת יותר חיות מאשר בשאר השבוע?

והביאור: כבר נתבאר במאמרים הקודמים כי בימות השבוע ניתן להגיע לגילוי אהבת ה' ע"י התבוננות מעמיקה בגדולת ה' ורוממתו וכן בביטול העולמות כלפי ה'. אך דבר זה דורש יגיע גדולה, לקשר דעתו בחוזק. וגם אז, הרי שהאהבה הנמשכת היא כפי ערך ההתבוננות. אבל בשבת נתוסף בכל א' נשמה יתרה, והיינו דבר חדש ממש – בחינת אהבה ורצון לה' שלמעלה מן השכל וההתבוננות, והיא אהבה נעלית יותר!

במילים אחרות: ישנם שני סוגי אהבה ורצון לה'. זו שנוולדת מההתבוננות והיא לפי ערך ההתבוננות. וזו שלמעלה מטעם ודעת. כמו שאנו רואים, שלפעמים יש באדם רצון לדבר מה לאחר שהשתכנע כי דבר זה טוב עבורו. ופעמים שיש לאדם רצון לדבר מה אף שידוע לו בודאות כי דבר זה רע עבורו. וזאת משום שהרצון לדבר הוא למעלה מהשכל. כך הוא ההבדל בין הרצון לה' שביום חול לבין זה שבשבת. כי ביום חול הרצון לה' מגיע על ידי ההתבוננות, כנ"ל. ואילו בשבת הרצון לה' מגיע ע"י הנשמה היתרה והוא למעלה מטעם ודעת. ומכל מקום, למרות השוני הגדול בין ב' סוגי האהבה ורצון לה'. הרי התנאי בכך שיתגלה הרצון הנעלה מצד הנשמה היתרה הוא גילוי קודם של הרצון הנובע מן ההתבוננות. ומי שאינו מתבונן כנ"ל ומוליד בליבו אהבה לה', לא יחוש גם את הדרגה הנעלית שבאהבה הבאה ממילא ביום השבת. והגילוי עצמו נעשה על ידי התלבשות הרצון העליון ברצון התחתון.

אלא שיחסי הגומלין בין יום חול לשבת הם דו כיווניים. כלומר, מצד אחד אנו זקוקים לאהבת ה' של ימות החול הנובעת מההתבוננות כנ"ל ע"מ לגלות את אהבת ה' של שבת. ומאידך, ע"י גילוי אהבת ה' של שבת, נמשכת הארה זו בכל ששת ימי המעשה בשעת התפילה (הנקראת גם היא "שבת", על שום שעל ידה מתנתק האדם מהחולין ומוסר את עצמו לה'. ולכן נקראת התפילה "סולם", כי ע"י התפילה עולה הנפש מלמטה למעלה במעלות ומדרגות עליונות דרגא אחר דרגא עד רום המעלות. והיינו ע"י צעקת הלב ברעותא דלבא לכלות נפשו אליו ית' וליכלל באוא"ס ב"ה. וכן נמצא בה בחי' הירידה מלמעלה למטה דהיינו כאשר כבר נתעלה בתכלית העילוי ברום המעלות בהגיעו אל בחי' רצון העליון ב"ה, אזי יעוררו וימישו שירד בהשתלשלות המדרגות מלמעלה למטה להתלבש ברצון התחתון וממנו יתפשט ההארה בכל ו' יומין).

התורה כנגד כלי המשכן

התורה נמשלה לשבת, וכן תלמידי חכמים נקראים אף הם שבת. כי התורה נמשכה מבחינת הרצון העליון (כמו המצות) אבל התגלותה הוא דרך חכמתו של ה', והשפעתה הוא במידות ובעניני העולם. ונמצא כי התורה היא כמו השבת – מצד אחד שרשה למעלה מהחכמה. ומצד שני התגלותה הוא דוקא ברצון התחתון (כמו אהבת ה' שבשבת, שמצד עצמה למעלה מטעם ודעת, ומאידך התגלותה הוא בתוך אהבת ה' הבאה ע"י התבוננות).

התורה רומזת לכלי המשכן (מנורה, שולחן):

מנורה: כי כמו שהמנורה מדליקין בה אור, כמו כן בתורה כתיב: "ותורה אור". ובמנורה היו ששה קנים והנרות הועלו בה אל מול הקנה האמצעי. וכך ששת הקנים הם כנגד התורה שבעל פה ואם כולם מכוונים אל הקנה האמצעי – תורה שבכתב.

שולחן: על השולחן הניחו אל לחם הפנים. והתורה נקראת גם היא "לחם" – "לכו לחמו בלחמי". כי התורה היא מזון לנפש. להמשיך את האור בפנימיות שכלו (כנ"ל). שלא כמו המצות שהמשכתם הוא באופן של אור מקיף, אור "סובב".

שבת, יריעות, כלים

על פי כל הנ"ל מתורצות שני השאלות: למה נסמכה פ' שבת לפ' המשכן? ומדוע משה הפך את הסדר, ובמקום תורה, מצות ושבת. לימד את בני ישראל בסדר ההפוך – שבת, מצות ותורה? והתשובה: כי ע"מ להמשיך אור אין סוף על האדם ע"י קיום התורה והמצות, זקוקים קודם לשבת, לנשמה היתרה אשר בכוחה להגיע לגבהים רוחניים ועוצמתיים יותר. ודבר זה מהוה הכנה שע"י התורה ומצות ימשך אור אין סוף ברוך הוא למטה! ולכן השבת קודמת. וכן, עיקר האור שנמשך הוא אור ה"סובב" שהוא כנגד המצות. ולכן לאחר השבת לימד משה את ישראל ענין המצות. ולבסוף נמשך האור ה"ממלא" שהוא כנגד התורה, ולכן לימד משה את בני ישראל את ענין התורה בסוף.

כלים, יריעות, שבת

אם כן, הרי שלאידך נשאלת השאלה: מדוע איפה ציוה ה' את משה בסדר ההפוך: כלים, יריעות, שבת? על כך מסביר אדמוה"ז כי סדר בריאת העולם והתהוותו מתחיל דוקא בסופו של התהליך – "סוף מעשה במחשבה תחילה", מה שעלה ברצונו ית' הוא הסוף – האור הפנימי. ולכן סדר הבריאה מתחיל בצמצום שזה מאופיין ע"י

ב"ה, פ' ויקהל, מאמר "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל" שבתורה אור, Avinoam.aharoni@gmail.com

האור ה"ממלא" – כלים. ואילו אח"כ ניכר יותר הרצון המגבה את העשייה שהוא כנגד ה"הסובב" – יריעות. ולבסוף כאשר הכל מתקיים, אזי יש בכך עונג לה', שזה ענין השבת (מלשון שיבה) וביטול העולמות באלוקות.